

Становище за доцент (ДВ, бр. 9 от 02. 02. 2016 г.)

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Диляна Денчева, Катедра по славянско езикознание при Факултета по славянски филологии на СУ „Свети Климент Охридски” по материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност *доцент на Софийския университет „Свети Климент Охридски”* по област на висше образование: Хуманитарни науки, професионално направление:

2. 1. Филология (славянска филология) – теория на превода

В конкурса за доцент, обявен в „Държавен вестник”, бр. 9 от 02.02.2016 г. и на интернет страницата на СУ „Св. Климент Охридски” за нуждите на Катедрата по славянско езикознание при Факултета по славянски филологии участват двама кандидати: гл. ас. д-р Йорданка Трифонова и гл. ас. д-р Радост Железарова.

Съответствие на процедурата на законовите изисквания

Според представените документи процедурата е в съответствие с изискванията на нормативната уредба (Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”, Закона за висшето образование и др. нормативни актове). Спазени са сроковете за обявяване на конкурса и подаване на документи от кандидатите, които са подали и всички необходими документи по чл. 108 от Правилника.

Биографични данни, академично развитие, научни интереси и приноси на кандидатите

I. Д-р Йорданка Трифонова

Йорданка Трифонова е абсолвент на СУ „Св. Климент Охридски”. През 1975 г. завършва специалността *Славянска филология* с профил *Бохемистика*. Година по-късно преминава следдипломна специализация при проф. Св. Иванчев, след която следва редовна докторантура в Института за български език при

Българската академия на науките. От 2012 г. е доктор със защитена докторска дисертация на тема „Динамика в българската и чешката депрорриална система в края на ХХ в.”.

Професионалният ѝ път започва през 1981 г. в Българската академия на науките, където работи до 2014 г. в различни секции – по славянско езикознание, лингвокултурология и социолингвистика и лингвостатистика. От същата година досега работи паралелно и като хоноруван преподавател по чешки език в Катедрата по славянско езикознание в СУ „Св. Климент Охридски”.

Йорданка Трифонова е респектиращ учен с внушителна библиография. Научните ѝ интереси са разностранни – обхващат различни области на езикознанието като семантика, синтаксис, стилистика, лексикология, лексикография, теория и история на превода и др. Интересите ѝ в областта на лингводидактиката са документирани чрез речници, учебници и статии. Активно превежда широк спектър от текстове – художествена, научна и научно-популярна литература, а също филми и документи. Дейността ѝ в областта на практиката на превода се изразява също в редактиране и рецензиране на текстове, както и в участие в преводачески конкурси като член на жури.

Членува в Българското лексикографско дружество и Съюза на преводачите в България, член-съучредител е на Сдружение „Бохемия клуб”.

Основният труд, представен за участие в конкурса е монографията „...от своя зов аз слушам ек... Чешки и словашки прочити на Яворовата лирика”. Книгата представлява съществен принос към документирането на преводната рецепция на българската художествена литература зад граница и по-конкретно на Яворовата поезия в чешкото и словашкото литературно пространство.

Първата глава съдържа историята на Яворовия прочит в Чехия и Словакия в хронологичен план. Представени са биографичните и творчески визитки на преводачите на Яворовата поезия, а също и конкретните преведени произведения, заедно с библиографските им данни. Изложението на преводите се съпътства от коментари относно достойнствата и недостатъците им. Сред приносните моменти в първа глава се открояват търсенията на преводаческата мотивацията за избора именно на Яворовите творби.

Във **втора глава** на сравнителен анализ е подложена стихосбирката/антологията „Подир сенките на облаците”, „единствената книга”-завещание на Яворов. В нея се сравняват заглавията на трите преводни книги - две чешки и една словашка (с коментар на преводаческия избор), композициите им, заглавията на отделните стихотворения и самите включени стихотворения.

Интригуващ акцент в първите две глави представлява изграждането на два образа. Единият е на самия поет, такъв, какъвто го възприемат и съответно изграждат преводачите. Характерното за него е, че не съвпада с българската представа за Яворов, което кара авторката да заключи, че големите поети от „малките” литератури при превод служат на съответната национална литература и на тенденциите в развитието ѝ. Другият образ е образът на самия преводач – реалния и идеалния. При неговото изграждане се използват факти, свързани с личността на преводачите, като биографични данни, качество на преводите, емоционален и технически подход към поезията. Обрисуването на лицето на Яворовия преводач се извършва на фона на твърденията на Ян Кошка за преводачите на мъжка и женска поезия и за езика на хората от селото и града.

Третата глава съдържа проучване на графиката на Яворовата поезия, което е приносно за теорията и историята на българската литература. Прецизните наблюдения на авторката водят до съществения извод, че графичното маркиране е характерно за Яворовото творчество от най-ранния му етап, което доказва, че не е похват, привнесен отвън. Извеждат се заключенията, че сложната графика на Яворовите творби е резултат от два структурообразуващи фактора – 1) композиционен, който действа в границите на цялото стихотворение и между отделните строфи и 2) смислов и метричен, действащ в границата на строфата или отделната част. Графиката на Яворовата лирика доказва също, че поетичният синтаксис е резултат от стремежа към равновесие между линейността на устната реч, ритмичността на мерената реч и самостоятелността на синтактичните цялости. Благодарение на характерната графика се постига и естетичен ефект, като се разчупва монотонността на линейния писмен текст. В резултат на очертаното значение на Яворовата графика се отправя съвет към преводачите за съобразяване с този елемент на строфичното изграждане на Яворовите творби.

В последната глава са представени някои преводачески решения по отношение на предизвикателствата от лексикален характер, които стихотворенията на Яворов отправят, а също и по отношение на характерния Яворов синтаксис. Тези наблюдения са заявка за по-нататъшни творчески търсения на авторката, защото засягат един неизследван аспект от творческия почерк на поета.

Като генерален извод и същевременно препоръка към Яворовите преводачи се налага твърдението, че пътят към успешния превод, т.е. този, който запазва магията на Яворовата лирика, е запазване на съотношението между елементите, изграждащи поезията му – образи, рими и мелодика.

Освен монографията „... от своя зов аз слушам ек... Чешки и словашки прочити на Яворовата лирика” Й. Трифонова представя за участие в конкурса и 28 статии, пет от които публикувани след защитата на докторската дисертация. Особено съществени, от гледна точка на темата на конкурса, са статиите от областта на историята на превода, а именно „Яворов на чешки” и „Чешки и словашки преводи на поезията на П. К. Яворов”. Статиите проследяват преводната травестия на Яворовата поезия на чешки и словашки език от първите публикации (1907 г. на чешки, 1954 г. на словашки) до наши дни.

Отделен тематичен кръг представляват съпоставителните лексикологични изследвания на урбанонимите, екзонимите, апелативно-проприалните омоними и чуждите думи в чешки и български език, а също и в испански и български език. Някои от тях рефлектират по посока на теорията на превода („За превода на урбаноними”) и разглеждат важни проблеми, като напр. въпроса за баланса между единната комуникация на обектите и комуникативната яснота за ползвателите на езика. Други поставят не по-малко съществени за транслатологията въпроси като проблема за транскрибирането на екзонимите, породен от процесите на динамика („За екзонимите в чешкия и българския език”). Проблемът за лексикографската интерпретация на имената – превод, транскрипция, транслитерация и др. се поставя и в статията „Собствените имена като обект на обработка в двуезичните електронни речници на славянските езици – проблеми и решения”.

Й. Трифонова проявява документиран интерес и към поетичния език. Разсъжденията ѝ за метафората показват много добро ориентиране в

проблематиката, свързана с този изключително сложен троп, а материала, към който посяга в статията „За границите на метафорите в поезията” също е преводен. Израз на интереса ѝ към поетичния език е и статията „Наблюдения върху официалния поетически език от времето на тоталитаризма”. В нея, на базата на преводни текстове от български на чешки език, се очертава обобщената представа за българската поезия от 50-те, 60-те и 70-те години.

От представената за участие в конкурса научна продукция се вижда, че интересите на Й. Трифонова сериозно гравитират около превода – отчасти като обект на изследване, отчасти като помощен инструментариум в други изследвания. Цялостното ѝ научно творчество е стойностно, задълбочено и с приноси в редица области на езикознанието.

II. Д-р Радост Железарова

Радост Железарова е възпитаник на СУ „Св. Климент Охридски”. През 1990 г. завършва специалността *Славянска филология* с профил *чешки език* и втора специалност *френски език*.

Първото ѝ работно място (1991г.) е списание „Съпоставително езикознание”, в което заема длъжността редактор-уредник и в което продължава да работи и до днес като отговорен секретар. Преподавателският ѝ път започва през 1992 г. в Катедрата по славянско езикознание, където води упражнения по практически чешки език и теория на превода, лекции по теория на превода и техника на филологическата работа, както и семинар по конферентен превод (създаден и организиран от самата нея). Автобиографията на Радост Железарова впечатлява с широкия спектър на интересите ѝ, рефлектиращи върху дейностите, които тя развива – провеждане на курс по компютърен бързопис, екскурзоводска практика, парламентарна стенография. Голяма част от социалната ѝ дейност също е обвързана с интересите ѝ в областта на науката и чуждите езици и това е членството ѝ в различни международни дружества – „Бохемия клуб”, Българо-алжирското научно дружество и Българското стенографско дружество. Не на последно място, още от най-младите си професионални години Радост Железарова е изкушена от изкуството на превода, както на научна, така и на художествена

литература. За качеството на преводаческата ѝ работа може да се съди не само от лични впечатления, но и от високото отличие, присъдено ѝ през 1998 г. от Съюза на преводачите в България, а именно Наградата-почетна грамота „Васил Измирлиев” за млади и перспективни преводачи.

Научните интереси на Р. Железарова първоначално са насочени към лексикологията, в областта на която е и докторската ѝ дисертация *„Прояви на лексикална асиметрия между българския и чешкия език”*. На един по-късен етап от академичното си развитие, вече като доктор, тя поема лекциите по теория на превода и това до голяма степен обуславя по-нататъшния ѝ научен път. Прегледът на публикациите ѝ, представени за участие в конкурса, показва траен и задълбочаващ се интерес в областта на транслатологията, резултат от който са осем статии и една монография.

Основният труд, който Р. Железарова представя за участие в конкурса е монографията *„Лингвистични проблеми и грешки в превода от славянски езици на български”*. Работата е новаторска за българската транслатология, защото обръща посоката на традиционните транслатологични изследвания, които имат за цел да констатират добрите преводачески практики и да ги превърнат в типологизирани наръчници за преводачи. Р. Железарова тръгва от несполучливите преводачески решения към имплицитните изводи за успешни техники и подходи в процеса на „конвертиране” на оригинала в преводен текст. Подходът е изключително успешен, защото очертава и систематизира потенциалните проблемни възли в структурата на оригиналния текст и това прави труда много ценен в практическо отношение, без обаче да се губи научната му стойност. Изследването се основава на сравнително-типологичния метод на анализ и съществуващите транслатологични теории. Емпиричният материал обхваща три изходни езика – чешки, словашки и руски и е събиран в продължение на години в процеса на работа върху теорията и практиката на превода, което е доказателство за трайните и задълбочени интереси на Железарова в тази научна област. Преводните неточности и грешки са обхванати от един многоаспектен поглед, който включва проблематиката на явления, привличащи все по-активно вниманието на транслатолозите, като псевдоомонимията и междуезиковата интерференция. По отношение на

последното, редно е да се отбележи приносния характер на труда на Р. Железарова, който отбелязва двупосочността на интерференцията – не само влиянието на родния език върху чуждия, но и обратния процес – влиянието на чуждия върху родния. Проявите на интерференция са систематизирани на базата на вече утвърдената класификация на преводните трансформации (на И. Ликоманова) и са обхванати в четири основни групи: синтактична, морфологична, словообразователна и лексикална интерференция. В останалите раздели на монографията Р. Железарова описва и търси причината за появата на буквализмите, неправилната лексикална съчетаемост и граматичната асиметрия в славяно-славянските преводи. Авторката не пропуска да разгледа проблема за заемките в превода и състоянието на българския език в условията на растяща езикова глобалност, както и да подчертае ролята и значението на редакторската работа за качеството на преводните текстове. Цялостното впечатление, което книгата оставя, е за текст, написан с четливия почерк на опитен лексиколог, транслатолог и професионален редактор.

Обобщението в края на монографията носи цялостно внушение за важното място на дисциплината *теория на превода* в обучението на филолозите. От една страна книгата има съществен принос към знанията за приликите и разликите в структурата на родния и чуждия език, а от друга, внася прагматичен елемент в процеса на обучение, защото подготвя студентите за конкретна професионална дейност.

За участие в конкурса Р. Железарова представя още 17 статии, като шест от тях са в областта на транслатологията и анонсират проблематиката на последвалия монографичен труд („*За някои неточности и грешки в превода на фразеологизми*”, „*За лесното и трудното в превода между славянските езици*”, „*За писмения превод между славянските езици*”, „*Българската реч в речта на преводачите*”, „*Интерференция в някои публикувани преводи от чешки на български език*”, „*Лексикалната съчетаемост в практиката на превода*”). Безспорно приноси за библиографската статистика са двете обзорни статии, едната посветена на преводната рецепция на чешката литература в България и обратно („*Преводите в изданията на „Бохемия клуб*””), а другата на преводите на Димчо Дебелянов

(„Славянските преводи на Димчо Дебелянов”). Останалите статии (9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17) отразяват интересите на Р. Железарова в областта на лексикологията (по-конкретно проблемите на неологизмите, заемките и междуезиковата асиметрия), както и загрижеността ѝ за чистотата и посоката на развитие на родния език.

Представен е също и сериозен обем редакторска и съставителска работа.

Не на последно място е редно да проявя отношение и към преподавателската работа на Р. Железарова, описана в справката с приносите. Опирайки се на дългогодишния си опит като преподавател по теория на превода, тя разшири прагматичната оферта на специалността, организирайки изключително полезната дисциплина **конферентен превод от/на всички изучавани славянски езици**. Дисциплината има чисто приложен характер и напълно отговаря на предизвикателствата към съвременното образование – да подготвя кадри, които веднага могат да реализират уменията си на пазара на труда. Задълбочаващата се европейска интеграция, растящата глобализация и все по-тесните международни контакти на политическо, икономическо (особено корпоративно) и културно ниво изискват армия от добре обучени преводачи, обслужващи многобройните и чести езикови контакти. В тази връзка, часовете по конферентен превод (консекутивен и симултанен) са високо ценени и популярни сред студентите, които имат възможността на тези занятия да синтезират наученото през годините и да изградят трайни професионални навици в областта на устния превод.

Заклучение

Горното изложение показва, че са налице две несъмнено силни кандидатури. Въпреки трудността на избора смятам, че кандидатът, чийто профил изцяло отговаря на темата на конкурса, а именно, *доцент по теория на превода*, е д-р Радост Железарова. През последните години тя се развива като учен основно в областта на транслатологията, резултат от което са както научните ѝ разработки, така и преподавателската ѝ дейност. От близо десетина години е титуляр на лекционния курс по теория на превода и ръководител на екипа по конферентен

превод, в резултат на което може да се каже, че е изграден и опитен преподавател с авторитет сред студентите.

Убедена съм, че ако д-р Трифонова получи възможността да преподава теория на превода ще подходи към дисциплината с цялата си отговорност на задълбочен и компетентен учен. Не бива обаче да забравяме, че университетът има както научна, така и образователна функция. Един лекционен курс се изгражда в продължение на няколко години и изисква определено технологично време до окончателното изкрystalизиране на формата и обема на учебния материал. Като длъжник на своите студенти Университетът няма правото да ги лишава немотивирано от вече изградена и утвърдена система на преподаване, воден от предположението, че друг кандидат също би могъл да се справи добре.

доц. д-р Диляна Денчева

21. 06. 2016 г.